

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота магістра

**з теми: «ОРГАНІЗАЦІЯ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ З ПЕДАГОГАМИ ДНЗ
З ПИТАНЬ ЕКОЛОГО-ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ»**

Виконала: студентка II курсу,
групи DOb1-M17z
спеціальності 012 Дошкільна освіта
за освітньою програмою
Дошкільна освіта
(заочна форма навчання)
Найда Оксана Дмитрівна

Керівник:
Бабюк Т. Й.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:
Казанішена Н. В.,
кандидат педагогічних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДО ЕКОЛОГО-ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ	8
1.1 Сутність поняття „еколого-валеологічна поведінка”	8
1.2 Готовність вихователя до формування еколого-валеологічної поведінки старших дошкільників	19
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВКИ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ	33
2.1 Вивчення стану готовності вихователів до формування еколого-валеологічної поведінки старших дошкільників	33
2.2 Дослідно-педагогічна робота з підготовки вихователів до формування еколого-валеологічної поведінки старших дошкільників	52
2.3 Результати експериментально-дослідної роботи	81
ВИСНОВКИ	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	97
ДОДАТКИ	106

ВСТУП

Актуальність дослідження. Екологічне та валеологічне виховання має здійснюватися з дошкільного дитинства, коли закладаються перші підвалини світогляду та практичної взаємодії з предметно-природним середовищем. Різні аспекти еколого-валеологічного виховання дошкільників висвітлено в роботах Г. Беленької, Н. Горопахи, Н. Лисенко, С. Ніколаєвої, З. Плохій, Д. Струннікової, Г. Тарасенко, Н. Яришевої. Науковці стверджують, що успішність еколого-валеологічного виховання дітей безпосередньо залежить від професійної еколого-валеологічної педагогічної підготовки вихователів.

Фахівець дошкільної освіти як носій екологічної культури має бути обізнаним у сучасних екологічних проблемах та ерудованим у галузі природознавства, мати розвинену потребнісно-мотиваційну сферу спілкування з природою, сповідувати еколого-гуманістичну модель виховання, мати сформоване ціннісне ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших людей, володіти методикою екологічного та валеологічного виховання дошкільників.

У сучасній науці наявні значні напрацювання з проблеми підготовки фахівців дошкільної освіти до еколого-валеологічної педагогічної діяльності, проте різні її аспекти наразі залишаються актуальними, адже аналіз стану сучасної практики еколого-валеологічного виховання дітей свідчить, що педагог із нерозвиненою екологічною свідомістю, несформованою системою цінностей та пріоритетів, недостатнім рівнем еколого-валеологічної культури не може повноцінно розвивати нове екологічне та валеологічне мислення дітей, впливати на їхню поведінку. Це доводить необхідність корекції змісту й методики еколого-валеологічної педагогічної підготовки фахівців.

Показником результативності виховання еколого-валеологічної культури дітей є їхня екологічно мотивована поведінка, обумовлена екологічною доцільністю та системою морально-етичних цінностей, сформований здоровий спосіб життя дітей. Діяльність дітей у природі та еколого-валеологічна педагогічна діяльність педагога є взаємозумовленими та взаємозалежними.

Умотивованість педагога, його моральна позиція, здатність до пошуку духовно-душевної близькості з природою, наявність глибинного відчуття причетності до життя на Землі в широкому сенсі слова, особистісних вартостей у спілкуванні з природою, з людьми є дуже важливими складниками успішної еколого-валеологічної педагогічної діяльності.

Отже, готовність до формування в дітей еколого-валеологічної поведінки та здорового способу життя має бути результатом еколого-валеологічної педагогічної підготовки вихователів, а становлення цієї готовності означає утворення системи таких мотивів, інтересів, установок, рис особистості, знань, досвіду практичної діяльності, які, активізуючись, забезпечать можливість ефективно виконувати свої професійні функції.

Слід підкреслити, що досі проблема еколого-валеологічної педагогічної підготовки вихователів у контексті готовності до формування в дітей еколого-валеологічної поведінки та здорового способу життя практично не розглядалася. З урахуванням гостроти соціальної потреби у вирішенні еколого-валеологічної проблеми засобами освіти та в нових наукових розробках щодо підготовки фахівців дошкільного профілю було визначено тему дослідження – **„Організація методичної роботи з педагогами ДНЗ з питань еколого-валеологічного виховання дітей”**.

Мета дослідження полягає в теоретичній розробці та експериментальній перевірці запропонованої методичної роботи з вихователями з питань формування еколого-валеологічної поведінки старших дошкільників.

Відповідно до мети сформульовано **завдання дослідження**:

1. Визначити понятійно-термінологічний апарат проблеми дослідження, розкрити сутність поняття „еколого-валеологічна поведінка”.
2. Виявити структурні компоненти, критерії та рівні готовності вихователів до формування еколого-валеологічної поведінки старших дошкільників.
3. Вивчити стан готовності вихователів до формування еколого-валеологічної поведінки старших дошкільників.

4. Проаналізувати результати дослідно-експериментальної роботи з підготовки вихователів до формування еколого-валеологічної поведінки старших дошкільників.

Об'єкт дослідження – організація методичної роботи з педагогами у закладах дошкільної освіти.

Предмет дослідження – готовність вихователів до формування еколого-валеологічної поведінки старших дошкільників.

Методологічною основою дослідження є: положення про провідну роль діяльності в формуванні особистості, про активність суб'єкта в пізнавальній діяльності (Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн), особистісно орієнтований (І. Бех, І. Зязюн, В. Сластьонін, І. Якіманська) та системний (Н. Кузьміна, В. Семиченко) підходи, що забезпечують становлення, розвиток і саморозвиток особистості педагога та зумовлюють підготовку вихователя до формування еколого-валеологічної поведінки дошкільників.

Теоретичну основу дослідження становлять положення про психологічні підвалини формування мотивації (Л. Божович, І. Імедадзе, К. Левін, А. Маслоу); теоретико-методичні засади екологічної освіти та виховання (О. Артамонова, С. Дерябо, С. Тарасова, В. Ясвін); праці вітчизняних та зарубіжних дослідників у сфері педагогіки та психології вищої професійної школи (А. Алексюк, І. Лернер, О. Сердюк, С. Смирнов), у сфері еколого-педагогічної підготовки (С. Іващенко, О. Сластьоніна, Г. Тарасенко).

Методи дослідження

1. Аналіз наукової, методичної літератури, наукових статей, фахових періодичних видань, вивчення передового педагогічного досвіду.

2. Спостереження та аналіз різних видів діяльності дітей, анкетування, індивідуальні бесіди, діагностичні методики.

3. Педагогічний експеримент.

4. Математична обробка отриманих експериментальних даних.

Практичне значення одержаних результатів полягає в їх достатній готовності для використання в роботі завідувачів та методистів закладу дошкільної освіти: обґрунтовано й розроблено принципи методичної роботи з вихователями з питань формування у старших дошкільників еколого-валеологічної поведінки.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження розглядалися й обговорювалися на засіданнях студентського наукового гуртка „Екологічне виховання дітей дошкільного віку”. За результатами дослідження здійснено доповіді на конференціях: Всеукраїнська науково-практична конференція «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії педагога з дитиною» (19 – 20 жовтня 2017 року, м. Кам’янець-Подільський), III науково-практична інтернет-конференція молодих науковців та вихователів «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи» (29 – 30 листопада 2017 року, м. Івано-Франківськ), науково-практичний семінар «Перспективи розвитку дошкільної та початкової освіти (23 лютого 2018 року, м. Кам’янець-Подільський), II Всеукраїнська науково-практична конференція «Українська та іноземні мови в початкових класах: актуальні проблеми й інноваційні технології навчання» (28 березня 2018 року, м. Кам’янець-Подільський), міжвузівська науково-практична конференція «Особливості використання навчально-виховних технологій в освітньому процесі» (4 квітня 2018 року, м. Хмельницький), наукова конференція вихователів і магістрантів за підсумками НДР у 2017 – 2018 навчальному році, м. Кам’янець-Подільський).

Публікації. Основні положення дослідження висвітлені у статтях:

1. Найда О. Д. Еколого-валеологічна спрямованість дошкільної та початкової освіти // Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи : матеріали Третьої науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та вихователів. / упор. О.І.Кіліченко, Л.І.Хімчук. Івано-Франківськ, 2017. Вип. 4. С. 219–221.

2. Найда О. Д. Інтеграція роботи педагогів і сім’ї з питань виховання

цілісного сприйняття природи у дітей старшого дошкільного віку // Збірник наукових праць вихователів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; педагогічний факультет ; відпов. Секр. Н.В.Бахмат. Київ : Міленіум, 2018. Вип. XIV. С. 148–150.

Базою дослідження були заклад дошкільної освіти села Долишній Шепіт Вижницького району Чернівецької області та заклад дошкільної освіти №24 «Джерело» міста Чернівці.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

1. Концептуальні документи та програми в дошкільній освіті підтверджують пріоритетність завдань виховання еколого-валеологічної культури дітей. Аналіз стану практики довів, що готовність вихователів до здійснення діяльності, пов'язаної з формуванням еколого-валеологічної поведінки дошкільників є недостатньою. Становлення цієї готовності має здійснюватися в процесі методичної роботи з вихователями і означає утворення системи мотивів, інтересів, установок, рис особистості, знань, набуття досвіду практичної діяльності.

2. На підставі аналізу психолого-педагогічної, науково-методичної літератури обґрунтовано теоретико-методичні засади еколого-валеологічної педагогічної підготовки, визначено еколого-валеологічну підготовку вихователів як багатоаспектний процес, що охоплює формування наукової системи знань у галузі взаємодії природи й суспільства, виховання гуманістичного світосприйняття особистості, розвиток екологічного мислення, формування екологічних переконань особистості, засвоєння норм екологічної етики, здорового способу життя і як результат – формування еколого-валеологічної культури, еколого-валеологічної педагогічної готовності.

3. Визначено понятійно-термінологічний апарат проблеми дослідження, розкрито сутність поняття „еколого-валеологічна поведінка” та охарактеризовано її як систему дій і вчинків людини, зумовлену усвідомленням моральних норм поведінки в природному довкіллі, ціннісним ставленням до природи, до власного здоров'я та здоров'я інших людей; пізнавальними, естетичними потребами у сфері природи; самоконтролем та самооцінкою. На етапі старшого дошкільного дитинства вона характеризується наявністю: екологічних уявлень, розуміння взаємозв'язків у природі; пізнавальних інтересів у сфері природи; проявів гуманного ставлення до природи, співчуття; готовності до самообмеження власних бажань у разі потреби; уміння передбачати результати власного поводження у природі, помічати й оцінювати

негативну поведінку однолітків та інших людей; здатності до екологічно доречних вчинків.

Еколого-валеологічну готовність вихователя визначено як компонент загальної професійної готовності в тій частині, що стосується еколого-валеологічної освіти, виховання екологічно культурної особистості дошкільника та педагогічного супроводу дитини в процесі гармонізації стосунків з природним довкіллям.

4. Виявлено структурні компоненти та критерії готовності вихователів до формування еколого-валеологічно поведінки старших дошкільників: мотиваційний (наявність потреб і мотивів взаємодії з природним довкіллям, свідоме еколого-валеологічне самовдосконалення), теоретичний (природничі знання – глобальний, державний, регіональний рівні; науково-методичні знання) та практичний (уміння діагностувати рівень еколого-валеологічної вихованості дітей; уміння розробляти еколого-педагогічні системи; уміння творчо використовувати різні види діяльності дітей у природі та еколого-розвивальне середовище); визначено показники кожного компоненту готовності вихователів до формування у дітей еколого-валеологічної поведінки, охарактеризовано рівні (високий, достатній, середній, низький).

5. Вивчено стан готовності вихователів до формування в старших дошкільників еколого-валеологічної поведінки, що й допомогло виявити певні недоліки, а саме: недостатні рівні природничої ерудиції, науково-методичних знань та практичних умінь на тлі проблем, пов'язаних із мотивацією власної поведінки щодо природи та мотивацією еколого-валеологічної педагогічної діяльності вихователів. У зв'язку з цим було зроблено висновок про необхідність розробки й упровадження спеціальної методичної роботи з вихователями з питань формування еколого-валеологічної поведінки старших дошкільників.

6. Розроблено й експериментально перевірено принципи методичної підготовки вихователів до формування еколого-валеологічної поведінки

старших дошкільників. Здійснене дослідження та експериментальна перевірка довели, що в процесі методичної роботи з вихователями необхідно:

- звертати особливу увагу на розвиток в кожного педагога якостей „еколого-валеологічної особистості” через вплив на мотиваційну та емоційну сфери, педагогічну допомогу в пошуку особистісних смислів у взаємодії з природним довкіллям;

- забезпечувати можливості реалізації власного педагогічного проекту в закладі дошкільної освіти, у колективних презентаціях, обговореннях своїх надбань і творчих досягнень інших вихователів;

- здійснювати моніторинг професійного зростання кожного вихователя через зворотний зв'язок, діагностику та самодіагностику, спостереження, консультативне спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды/ – Москва : Педагогика, 1980. Т. 1. 220 с.
2. Артамонова Е. И. Экологическая парадигма современного высшего образования / Е. И. Артамонова // Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті / Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 11–13 листопада 2003 р. Луганськ, 2003. Ч. I. С. 24–29.
3. Артемова Л. В. Пріоритети в підготовці педагогів дошкільного профілю // Дошкільне виховання. 2002. №2. С. 7–9.
4. Асеев В. Г. Мотивация поведения и формирование личности Москва : Мысль, 1976. 158 с.
5. Атанов Г. А. Как учить пользоваться знаниями, или введение в практику деятельностного обучения Донецк : ДООУ, 2004. 108 с.
6. Бендера І. Мотивація індивідуальної самостійної роботи вихователів // Дидактика професійної школи. Зб. наук. праць. Випуск 3. Київ-Хмельницький, 2005. С. 157–159.
7. Бех І. Д. Виховання особистості : Кн. 1. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
8. Бех І. Д. Виховання особистості : Кн. 2. Київ: Либідь, 2003. 344 с.
9. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку : становлення фахівця в умовах навчання : монографія. Київ : Світич, 2006. 304 с.
10. Білик Л. І. Теоретико-методичні основи формування екологічної відповідальності вихователів у системі виховної роботи вищого технічного навчального закладу : дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” Черкаси, 2004. 461 с.
11. Бим-Бад Б. М. Педагогическая антропология : Курс лекций М. : Изд-во УРАО, 2003. 208 с.
12. Богініч О. Л. Природа і рух. Посібник для батьків дошкільнят та соціальних педагогів / Під заг. ред. С. Чередниченко Київ : Кобза, 2003. 192 с.
13. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте Москва : Просвещение, 1968. 208 с.

14. Буркова Л. В. Формування пізнавальної активності у старших дошкільників при вивченні сезонних явищ природи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Теорія та історія педагогіки” Київ, 1994. 17 с.
15. Вашак О. О. Роль еколого-розвивального середовища в екологічному вихованні дітей дошкільного віку // Гуманізація навчально-вихованого процесу : Збірник наукових праць (спецвипуск) : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції „Реалізація принципу наступності дошкільної та початкової ланок у контексті суб’єктної парадигми освіти” – 17–18 травня 2007 року. / За заг. ред. проф. В. І. Сипченка. Слов’янськ : Видавничий центр СДПУ, 2007. С. 253–257.
16. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : методичний посібник для вихователів магістратури. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 316 с.
17. Выготский Л. С. Развитие высших психических функций Москва : АПН, 1980. 473 с.
18. Газина О. Профессиональная готовность к эколого-педагогической работе с дошкольниками // Дошкольное воспитание. 2001. №7. С. 86–90.
19. Глухова Н. Емоційне спілкування дитини з природою як умова творчого осягнення світу // Дошкільне виховання. 2001. №10. С. 7–8
20. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник Київ : Либідь, 1997. 367 с.
21. Горопаха Н. М. Основи природознавства та методика ознайомлення дітей з природою / Підготовка фахівців дошкільної освіти за кредитно-модульною системою організації навчального процесу : навч.-метод. посібник / [за ред. Т. І. Поніманської]. Київ : Міленіум, 2007. 244 с. С. 124–157.
22. Горопаха Н. М. Реалізація принципів розвивального навчання в екологічній освіті дошкільнят // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Зб. наук. праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Рівне : РДГУ. Вип. 19. 2002. С. 58–64.

23. Грицан М., Курик М. Сучасна екологічна освіта: передумови, принципи, завдання // Дошкільне виховання. 2001. №10. С. 6–7.
24. Грюнелиус Э. М. Вальдорфский детский сад : Воспитание детей младшего возраста [перев. с нем.]. Москва : Парсифаль, 1992. 72 с.
25. Гуз К. Ж. Концептуальні основи цілісної природничо-наукової освіти // Формування природничо-наукової картини світу в учнів середньої школи. – Полтава : Довкілля, 2005. 224 с. С. 4–13.
26. Гуридова Л. О. Сучасні вимоги до екологічної освіти дітей дошкільного віку // Шляхи вдосконалення професійної підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів : Збірник матеріалів всеукраїнського науково-практичного семінару 29 листопада 2007 року. Донецьк : ДІСО, 2007. С. 19–20.
27. Дерябо С. Д. Экологическая педагогика и психология : учеб. пособие / С. Д. Дерябо, В. А. Ясвин. Ростов-на-Дону, 1996. 480 с.
28. Джигирей В. С. Екологія та охорона навколишнього середовища : навч. посіб. Київ : Т-во „Знання”, КОО, 2000. 203 с.
29. Дитина в дошкільні роки. Програма розвитку, навчання та виховання дітей / [наук. кер. К. Л. Крутій]. Запоріжжя : ЛПС. Лтд, 2000. 268 с.
30. Дитина. Програма виховання та навчання дітей дошкільного віку / [наук. кер. О. В. Проскура]. Київ : Освіта, 1993. 272 с.
31. Додонов Б. И. Эмоция как ценность / Психология мотивации и эмоций. Серия : Хрестоматия по психологии / Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, М. В. Фаликман. Москва : ЧеРо, МПСИ, Омега-Л, 2006. С. 273–278.
32. Дробноход М. І. Концептуальні основи формування екологічного мислення та здібностей людини будувати гармонійні відносини з природою. – Київ : МАУП, 2000. 76 с.
33. Дубовик О. С. Зміст позитивних мотивів ставлення до природи та способи їх формування // Проблемы создания единой системы экологического образования и воспитания в Украине / Тез. докл. Ред. коллегия Некос В. Е., Астахова В. И. и др. Харьков, 1994. С. 116–118.

34. Дударева Л. В. Воспитание экологического человека // Шляхи вдосконалення професійної підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів : Збірник матеріалів всеукраїнського науково-практичного семінару 29 листопада 2007 року. Донецьк : ДІСО, 2007. С. 81–85.
35. Залкінд Е. І. Методика ознайомлення дітей з природою і практикум з природознавства : Програма педагогічних училищ. Київ : Вища школа, 1973. 32 с.
36. Запорожец А. В. Избранные психологические произведения: В 2-х т. Т. 1. Психическое развитие ребенка. Москва : Педагогика, 1986. 320 с.
37. Запровадження новітніх технологій навчання у процес підготовки фахівців дошкільної освіти / Н. М. Георгян, М. Б. Головка, Л. В. Крайнова [та ін.] / Матеріали II-х Міжнародних читань з питань дошкільної педагогіки „Підготовка фахівців дошкільної освіти в контексті вимог Болонської угоди”. Херсон, 2006. С. 31–35.
38. Зуєв В. Мотивація екологічно орієнтованого користування // Дидактика професійної школи. Зб. наук. праць. Випуск 3. 2005. Київ-Хмельницький. С. 206–209.
39. Зязюн І. А. Педагогіка добра : ідеали і реалії : Науково-метод. посібник. Київ : МАУП, 2000. 312 с.
40. Имедадзе И. В. Потребность и установка // Психологический журнал. 1984. Т. 5. №3. С. 35–45.
41. Іщенко Л. В. Наступність у екологічному вихованні старших дошкільників і першокласників : дис. ...канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Теорія та історія педагогіки”. Умань, 1997. 260 с.
42. Кислякова О. П. Проектирование профессионально-личностного развития специалиста на основе профессиограммы // Труды Всероссийской научно-практической конференции „Образование для XXI века: доступность, эффективность, качество”. Ч. 2. Москва, 2002. С. 58–61.

43. Климчук В. О. Тренінг внутрішньої мотивації: результати апробації та структура // Практична психологія та соціальна робота. 2006. №10. С. 52–59.
44. Колодяжна Л. Г. Реалізація екологічної освіти в Україні засобами активних дій з охорони навколишнього середовища // Освіта Донбасу. 2005. №4 (111). С. 51–54.
45. Корганова И. В. Воспитание субъектно-этического отношения к природе у детей : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Общая педагогика, история педагогики и образования”. М., 2002. 22 с.
46. Кот Н. М. Врахування регіональних особливостей при організації екологічного тренінгу з дошкільниками // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Випуск 2. Глухів : ГДПУ, 2003. С. 74–77.
47. Крайнова Л. В. „Екологічний тиждень” як форма залучення вихователів до краєзнавчої роботи // Краєзнавство в системі народної освіти: проблеми, пошуки, перспективи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Слов’янськ : СДПІ, 1994. С. 34.
48. Крайнова Л. В. Розвиток екологічної свідомості вихователів дошкільних навчальних закладів // Дошкільна освіта. 2004. №1. С. 20–25.
49. Крутій К. Л. Природа Космосу. Програма та методичні рекомендації. Запоріжжя : ТОВ : „ЛПС. Лтд”, 1999. 44 с.
50. Кузьмина Н. В. Профессионализм педагогической деятельности. Санкт-Петербург : Питер, 1993. 172 с.
51. Кучерявий О. Г. Теоретичні і методичні основи організації професійного самовиховання вихователів дошкільних закладів і вчителів початкових класів : дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти”. Київ, 2002. 523 с.
52. Лернер И. Я. Процесс обучения и его закономерности. Москва : Педагогика, 1980 219 с.

53. Лисенко Н. В. Еколого-педагогічна культура вихователя дошкільного закладу. Івано-Франківськ : Вид-во „Плай” Прикарпатський університет ім. В. Стефаника, 1994. 244 с.
54. Лисенко Н. В. Організація пошуково-дослідної роботи в дитячому садку. Київ, 1990. 197 с.
55. Лисенко Н. В. Практична екологія для дітей. Івано-Франківськ : Сіверськ, 1999. 203 с.
56. Лисенко Н. В. Теорія і методика формування еколого-педагогічної культури вихователя дошкільного закладу в системі вищої педагогічної освіти України : дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти”. Івано-Франківськ, 1996. 448 с.
57. Лихачев Б. Т. Педагогика : Курс лекцій /Учеб. пособие для студ. педагог. учеб. заведений и слушателей ИПК и ФПК. – 4-е изд. перераб. и доп. Москва : Юрайт-М, 2001. 607 с.
58. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посібник / Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. 2-е вид., випр. і доп. Харків : „ОВС”, 2002. 400 с.
59. Лосев А. В. Социальная экология : учеб. пособие для вузов / Под ред. В. И. Жукова. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. 312 с.
60. Лупійко Л. В. Екологічна культура та її формування у дітей старшого дошкільного віку засобами народного природознавства України // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Випуск 2. Глухів : ГДПУ, 2003. С. 121–125.
61. Марковская М. М. Уголок природы в детском саду: книга для воспитателя детского сада. Москва : Просвещение, 1989. 143 с.
62. Марочко Г. С. Формирование у детей старшего дошкольного возраста бережного отношения к природе (на материале растительного мира) : дисс. канд. пед. наук : 13.00.01. Киев, 1993. 229 с.
63. Маслоу А. Теория человеческой мотивации // Психология мотивации и эмоций. Серия : Хрестоматия по психологии / Под ред.

- Ю. Б. Гиппенрейтер, М. В. Фаликман. Москва : ЧеРо, МПСИ, Омега-Л, 2006. С. 238–257.
64. Монтессори М. Дом ребенка. Метод научной педагогики // История зарубежной дошкольной педагогики : Хрестоматия : Учеб. пособие / [сост. С. Ф. Егоров, С. В. Лыков, Л. М. Волобуева и др.] ; под ред. С. Ф. Егорова. Москва : Изд. центр „Академия”, 2000. 440 с. С. 387–415.
65. Науменко Т. С. Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами авторської казки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2008. 19 с.
66. Николаева С. Н. Эколог в детском саду : Программа повышения квалификации дошкольных работников. Москва : Мозаика-Синтез, М. : ТЦ Сфера, 2003. 120 с.
67. Павленко І. Г. Естетико-екологічний підхід до особистісно-професійного розвитку педагогів // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер. : Педагогіка і психологія. Зб. статей : Вип. 6., Ч.2. Ялта : РВВ КДГІ, 2004. С. 76–80.
68. Плохій З. П. Виховання екологічної культури дошкільнят : метод. посібник. Київ : Ред. журналу „Дошкільне виховання”, 2002. 174 с.
69. Плохій З. П. Вітальна цінність природи. Складові екологічної культури дошкільнят // Дошкільне виховання. 2000. №11. С. 6–7.
70. Плохій З. П. Формування еколого-валеологічної діяльності дошкільнят // Дошкільне виховання. 2005. №7. С. 19–21.
71. Половіна О. Сприймати природу розумом і серцем // Дошкільне виховання. 2006. №11. С. 10–13.
72. Полонская Н. Н. Экологическое образование дошкольников – основа подлинной интеллигентности и цивилизованности личности будущего // Шляхи вдосконалення професійної підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів : Збірник матеріалів всеукраїнського науково-практичного семінару 29 листопада 2007 року. Донецьк : ДІСО, 2007. С. 110–113.

73. Пустовіт Н. А. Сучасні проблеми екологічного виховання // Екологія і освіта : питання теорії та практики. Матеріали четвертої міжнародної конференції. Черкаси, 1998. С. 13–16.
74. Радил В. В. Основи професійного становлення особистості сучасного вчителя : навч. посібник Кіровоград : РВВ КДПУ, 2006. 216 с.
75. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : В 2-х т. Москва : Педагогика, 1989. Т. 1. 485 с. ; Т. 2. 322 с.
76. Скребець В. О. Екологічна свідомість в умовах наслідків техногенної катастрофи : форми прояву, деформації, адаптогенез // Наука і освіта. 2002. №6. С.19–28.
77. Слостєніна Е. С. Экологическое образование в подготовке учителя : Вопросы теории и практики. Москва : Педагогика, 1984. 104 с.
78. Совгіра С. В. Підготовка майбутнього вчителя до екологічного виховання старшокласників (на краєзнавчому матеріалі) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Інститут педагогіки АПН України. К., 1999. 20 с.
79. Струннікова Д. І. Організація спільних форм природо-пізнавальної діяльності старших дошкільників і молодших школярів // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : Зб. наук. праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Рівне : РДГУ. Вип. 19. 2002. С. 105–109.
80. Тараненко Г. Г. Формування ціннісного ставлення до природи : нові вектори розвитку // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер. Педагогіка і психологія. Зб. статей : Вип. 12. Ч. 2. Ялта : РВВ КГУ, 2006. С. 29–33
81. Тарасенко Г. С. Дивосвіт. Технологія естетико-екологічного виховання. Київ: Рута, 2000. 208 с.
82. Тарасова С. И. Определение содержания подготовки педагога к профессиональной деятельности // Труды Всероссийской научно-

- практической конференции „Образование для XXI века : доступность, эффективность, качество”. Ч. 1. Москва, 2002. С. 390–394.
83. Философия экологического образования / [под общ. ред. Лисеева И. К.]. Москва : Прогресс-Традиция, 2001. 416 с.
84. Чистякова Т. Н. Система методической подготовки студентов-биологов к экологическому образованию школьников : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теория и методика обучения биологии” / Российский государственный педагогический университет им. А. И. Герцена. СПб., 2000. 18 с.
85. Шульгіна Л. М. Виховання екологічного світогляду вихователів // Проблемы создания единой системы экологического образования и воспитания в Украине / Тез. докл. Ред. коллегия Некос В. Е., Астахова В. И. и др. Харьков, 1994. С. 141–142.
86. Эльконин Д. Б. Детская психология. Москва : Учпедгиз, 1960. 328 с.
87. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. Москва : Педагогика, 1996. 223 с.
88. Яришева Н. Ф. Методика ознайомлення дітей з природою. Київ : Вища школа, 1993. 219 с.
89. Ясвин В. А. Психология отношения к природе. Москва : Смысл, 2000. 456 с.
90. Ясінська Н. В. Розвиток екологічної культури вчителя в системі післядипломної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2001. 16 с.